

FACKLIG INTERNA- TIONALISM, SVERIGE OCH EUROPA

– problemdiskussion och forskningsläge

Af Klaus Misgeld

Internationalisering og globalisering har for alvor sat faglig internationalisme på dagsordenen. Artiklen diskuterer den faglige internationalisme i Europa og forskningen indenfor emnet.

Föreställningen om grunden för och syftet med arbetarrörelsens internationella samverkan har skiftat mycket under de mer än hundra år då nordiska politiska och fackliga organisationer har deltagit i detta samarbete. Mot slutet av artonhundratalet kunde *internationalismen* framstå som central väg till arbetarklassens befrielse och makttagande. Även om dagens s k globalisering och kapitalets internationalisering i mycket påminner om den beskrivning som vi möter för hundra år sedan, är den terminologi som nu används inom den organiserade internationella arbetarrörelsen en annan, samarbetsformerna är konkreta och begränsade, och optimismen minst sagt dämpad.

Dagens *fackliga* internationalism – det är denna som här stor i fokus – finner sitt uttryck, förutom genom de fackliga huvudorganisationernas och förbundens traditionella internationaler, i nya samarbetsformer inom olika branscher, inom ram för transnationella koncerner, och inte minst på regional och t o m subregional nivå, främst i Europa. Utvecklingen i (Väst-)Europa under tiden efter andra världskriget har styrt inriktningen för regionens fackliga samarbete och dess organisatoriska uttrycksformer.

Internationalism och internationellt samarbete kan skildras och analyseras från två i princip helt motsatta utgångspunkter: den internationella organisationens som har till uppgift att formulera gemensamma mål,¹ och den nationella medlemsorganisationens, vars medverkan och engagemang är en förutsättning för att kunna uppnå gemensamma mål. Det är denna andra infallsvinkel som är den styrande för mina studier om internationellt fackligt samarbete.²

Internationalism under diskussion

I ett längre historiskt perspektiv och visst avseende kan samarbetet mellan (Väst-)Europas fackföreningsrörelser under de senaste årtiondena jämföras med den europacentrering som präglade internationalens första årtionden.

Samtidigt fortsätter världsinternationalen (Fria Fackföreningsinternationalen, FFI; på engelska: International Confederation of Free Trade Unions, ICFTU) sin verksamhet och utvidgas. Troligen kan något liknande sägas om de socialdemokratiska och socialistiska partiernas internationella och europeiska samarbete.

Internationell facklig verksamhet har alltid präglats av ett dialektiskt förhållande. Å ena sidan återfanns i arbetarpartiers, fackens och deras internationella organisationers programförklaringar högtidliga bekännelser till den internationella arbetarklassens gemensamma kamp över de nationella gränserna för att befria sig från "kapitalismens bojor", som en väsentlig del av arbetar- och fackföreningsrörelsens ideologiska identitet. Å andra sidan tilläts de internationella organisationer som arbetarrörelsen skapade som instrument för att uppnå detta mål inte att styra de nationella medlemsorganisationerna. Arbetarrörelsens nationella sammanslutningar har liksom stater svårt att medge inskränkningar i sin suveränitet och alltid slagit vakt om sina egna intressen. Ömsesidigt ekonomiskt stöd mellan nationella organisationer och andra solidaritetsaktioner har inte kunnat dölja att den reellt existerande internationalismen mest består av utbyte av synpunkter och visst samarbete kring konkreta projekt så länge dessa inte inkräktar på medlemsorganisationernas handlingsfrihet.³

Vid resonemang om internationalismen ligger det nära till hands att ritualmässigt börja med Marx och Engels: "Proletärer i alla land, förenen eder!"⁴ Men uppenbarligen har just Marx och Engels inte kunnat förstå eller förutse den starka attraktions- och sprängkraft som *patriotism*, *nationalism* och t o m *ethnicism* skulle ha eller få även för "proletariatet", arbetarklassen, och för senare tiders socialister – inte minst de som med nationalismens hjälp fram till idag söker tilltvinga sig makt och inflytande. Detta har påpekats av många, och senare års erfarenheter har inte falsifierat intrycket.⁵ Det torde vara få idag som inte är skeptiska till en doktrin som vill tillskriva in-

ternationalismen en roll som politikstyrande princip. Och det kan inte förutsättas att arbetarrörelsens framväxt och tilltagande inflytande medför mer av internationalism. Tvärtom: där arbetarrörelsen har vunnit mer inflytande, har internationalismen som instrument för att utöva makt snarast förlorat i styrka. Nationell framgång har paradoxalt nog lett till att behovet av arbetarrörelsens internationella samverkan har minskat.⁶ Utvecklingen har lett till att arbetarrörelsen åtminstone i väst och nord (för att inte tala om öst) blev alltmer nationellt integrerad, och har allt mer identifierat sig med sin egen stat, med dess välfärdssystem, dess homogenitet och exklusivitet.⁷ Om inte på annat sätt, så kan detta exemplifieras med den europeiska arbetarrörelsens invandrar- och invandringspolitik. Internationalism var och är något som i regel mindre existerade för arbetarna i det dagliga livet, än i ledarnas (eller de intellektuellas) huvuden. Det fanns och finns ännu inga "globala klasser" som en förutsättning för "verklig" internationalism.

Vad är då, närmare bestämt, "internationalism"? Enligt den nederländska forskaren Peter Waterman, som har sysslat mycket med fackligt internationellt samarbete, innebär internationalism att man lämnar bakom sig nationalstatens struktur och identitet ("the surpassing of nationstate structure and identity"), vilket också medför att relationerna mellan staterna förlorar i betydelse ("surpassing interstate relations"). Det handlar alltså om något annat än "internationell aktivitet", t ex mellanstatlighet ("interstatism").⁸ En sådan internationalism finns inte inom arbetar- respektive fackföreningsrörelsen, menar Waterman, åtminstone inte som äkta "shopfloor-" eller "gräsrotsinternationalism". Och organisationerna med sin byråkratisk-diplomatiska praxis är enligt honom inga verkliga bärare av en internationalistisk ideologi. Dessutom har även flera nationella organisationers internationella solidaritetsverksamhet blivit ekonomiskt alltmer beroende av nationalstatens finansiella stöd. Detta gäller t ex för Sverige.

Flera forskare påtalar den uppenbara konflikten mellan internationalismens "anspråk

International Confederation of Free Trade Unions (ICFTU) organiserede sammen med det spanske LO, UGT, en international høring i Madrid 1983 om de faglige rettigheder i Chile. (ABA)

och realitet”.⁹ Några koncentrerar sig mer på de begränsningar som finns hos de internationella organisationerna som sådana, dvs dessa författare behandlar mindre de nationella förutsättningarna för att internationella organisationer skall kunna verka. Internationell solidaritet utövad via internationella fackliga organisationer har hindrats dels av bristande resurser, kompetens och auktoritet, dels av politisk fraktionell indelning, men givetvis även av de stora skillnaderna mellan de internationella organisationernas nationella medlemsorganisationer.

I Sverige har Bernt Schiller och John Logue skrivit om *facklig internationalism*.¹⁰ Schiller har i flera uppsatser och i opublicerade manuskript diskuterat internationalismens innebörd och komplikationer. Han menar “att en renodlad internationalism kan definieras som en

transnationell identifikation i intresse och handling som i princip är motsatt nationell identifikation och har en universalistisk inriktning." Han lägger till att en sådan "renodlad internationalism ... är sällsynt."¹¹ Definitionen påminner om Watermans. Schiller påpekar liksom han att internationalism inte är identisk med "internationalisering", ökade internationella kontakter. Men är definitionen användbar?¹² Ett grundläggande problem ligger i det att organisationernas demokratiska legitimitet bygger på att de verkar för medlemmarnas (materiella) intressen, vilket innebär både en drivkraft och en begränsning, beroende på situation och nationella förutsättningar. Schiller själv, liksom andra författare, anser också att internationella och nationella intressen givetvis kan eller bör sammanfalla om internationalismen skall kunna få någon genomslagskraft.

Mest intressanta i detta sammanhang är amerikanen John Logues resonemang i hans skrift *Toward a Theory of Trade Unions Internationalism*,¹³ låt vara att hans utgångspunkter skall sökas i förhållandena före 1980-talet. Även Logue konstaterar att behovet av internationellt samarbete har minskat i industriländerna, samtidigt som de nationella fackliga rörelsernas (politiska) makt har ökat. Då ökade även avståndet mellan i-ländernas och u-ländernas arbetare. I-ländernas fack blev allt mer indragna i sina egna staters ekonomiska liv och involverade i samhällets ekonomiska interventionism.¹⁴ Tredje världens nationella fackliga organisationer blev i sin tur ofta underordnade statlig maktutövning i samband med frigörelseprocessen. Även i flera av de då ekonomiskt snabbt avancerande östasiatiska staterna fanns en nära samverkan mellan staten och fackföreningsrörelsen.

Fackets växande nationella roll medförde enligt Logue också att internationella aktiviteter framstod som allt mer marginella för medlemmarna. Detta gav i sin tur, på det internationella planet, ledarna allt friare händer. Internationalisterna professionaliserades. Internationell aktivitet institutionaliserades och byråkratiserades, ofta utan att direkta samband

med medlemsintressen gick att avläsa. Ökade internationell verksamhet kunde då allt mer bedrivas vid sidan om medlemmarnas insyn.¹⁵ Byråkratiers och byråkraters egenintresse och deltagandet i internationellt arbete kan också generera sina egna mål, avskilt från organisationens medlemmar och till – i absoluta tal – inte obetydliga kostnader.¹⁶ Det finns också en "kulturell eftersläpning", ett ideologiskt "kvarhängande".¹⁷ Det är svårt att låta internationella organisationer försvinna när förutsättningarna ändras. Organisationer har, och detta gäller inte bara arbetarrörelsen, genom sin blotta existens konserverande drag. De har ju en gång byggts på och förstärkt en känsla av internationell solidaritet, en högtidstalens "klassidentifikation". De har odlat egna "internationalistiska traditioner", som kan leva sitt eget liv och till synes ge mening och innehåll.¹⁸

Generellt sett medför eller förutsätter en organisations internationella aktivitet (uni-, bi- eller multilateral) således inte nödvändigtvis ett större internationellt intresse bland medlemmarna. Trots talet om internationell solidaritet dominerar i regel nationella mål.¹⁹ I likhet med vad som gäller andra sammanhang och grupper motsvarar de deklarerade motiven inte alltid de verkliga. Men det finns alltså flera förklaringar till att internationella aktiviteter fortsätter eller t o m kan öka trots att det direkta medlemsintresset kanske minskar. Det kan t ex uppstå nya internationella krav som medlemskåren inte uppfattar som sina eftersom de (skenbart) ligger på en nivå fjärran från vardagen, trots stora konsekvenser på sikt.

Men denna något negativa beskrivning ger inte hela sanningen och kräver modifieringar. Även traditioner kan bilda en anknytningspunkt till nya samarbetsformer, grundade på nya krav. Detta är en aspekt som Logue inte riktigt uppmärksammar. Facklig internationell aktivitet är visserligen inte längre – respektive har aldrig varit – en internationell revolutionär strid mot kapitalet som inte kan föras inom nationens gränser. Men de stora företagen (även samhällsägda) har mer än

någonsin sprängt de nationella gränserna. Det internationella ekonomiska samarbetet expanderar mer än någonsin, både mellan och inom företag och mellan stater. Och även om många fackliga mål har kunnat uppnås inom det egna landet, ofta med hjälp av politiska medel, och internationellt fackligt samarbete mer sällan har kunnat användas som hjälpmedel vid nationell facklig maktutövning,²⁰ så ställer sig frågan om inte utvecklingen under de senaste årtionde återigen påminner om slutet av 1800-talet, med nygamla krav på den internationella fackföreningsrörelsen. Behovet av ett gränsöverskridande fackligt samarbete växer, vid sidan om att fackliga organisationer använder sig av sin egen stat (sin egen regering) även för att uppnå internationella mål!²¹ Utvecklingen tycks alltså inte vara entydig, utan motsägelsefull. Å ena sidan har arbetar- och fackföreningsrörelsens nationella framgångar och styrka lett till mindre starka behov av internationell samverkan; därmed står påverkan av nationella institutioner framgent i förgrunden även för att gagna internationella syften. Å andra sidan tvingar internationella företags och inte minst institutioners växande betydelse på bekostnad av nationalstatens suveränitet fram en starkare internationell orientering inom arbetarrörelsen, just för att kunna behålla de landvinningar som har gjorts.

Mot denna bakgrund är det europeiska fackliga samarbetet av särskilt intresse, som uttryck för en regional internationalism: *euro-internationalism* eller *euro-unionism*. Denna euro-unionism är intressant som illustration på att internationella mål nås både genom internationellt samarbete och gemensamma internationella påtryckningar och samtidigt genom att använda den nationella vägen, dvs de egna nationella institutionerna (regering, riksdag). Det europeiska fackliga samarbetet sedan 1973 inom den *Europeiska fackliga samorganisationen* (EFS; på engelska *European Trade Union Confederation*, ETUC) går ofta just ut på att samordna nationella påtryckningar. Nationella organisationer enas med andra ord internationellt om vilka medel de skal sök

använda som de mest effektiva i sina egna nationella miljöer.

För att summera: fackliga rörelsernas internationalism är grundad i och får sin begränsning av det som bildar en facklig rörelses fundament, nämligen att bevaka och främja löntagarnas intressen, vilket inte kan ske enbart inom en nationell ram. Förhållandet har från början också fått en ideologisk motivering, speciellt när det rör sig om en facklig organisation med socialistisk eller socialdemokratisk inriktning. Även om denna ideologiska motivering har tonats ner, så har framväxten av nya och allt starkare ekonomiska och politiska krafter på den internationella arenan, trans- eller multinationella företag och ökande internationell institutionalisering, krävt nya och effektivare former för fackligt internationellt samarbete. Facklig internationell biståndspolitik, som ofta anförs som uttryck för facklig internationalism, är då bara en och uppenbarligen en allt mindre central aspekt i ett större sammanhang, som utgörs av en blandning av ideologisk kvarleva, solidaritet och humanitet med starka egenintressen. Utvecklingen i den europeiska fackföreningsrörelsens samarbete, periodvis hårt kritiserad av utomeuropeiska fackliga representanter, illustrerar detta.

Idéernas export och internationell öppenhet

Det finns alltså ett samband mellan internationalism och intresse. För att kunna arbeta med ett – som jag ser det – meningsfullt begrepp i mina studier använder jag en omskrivning av *facklig internationalism* (knuten till den enskilda fackliga organisationen, här den nationella huvudorganisationen) som är operationell. Som *facklig internationalism* betecknar jag *facklig internationell aktivitet*, även *facklig utrikespolitik för att åstadkomma förändringar i internationella sammanhang*, vilka ligger i den egna och utländska fackliga organisationers och deras medlemmars intressen. Begreppet facklig internationell solidaritet uttrycker internationalismens *moraliska* innehåll och har att göra med hållningen

gentemot omvärlden. En viktig fråga i min europastudie är om euro-unionismen eller euro-internationalismen innebär att det egna intresset, identifierat som regionalt begränsat intresse, ställs mot och även dominerar över vidare internationella hänsyn och därmed innebär en inskränkning av solidariteten.

Diskussionen om internationalism och solidaritet leder över till frågan om det finns en *socialistisk utrikespolitik* "präglad av internationella värderingar" (Schiller), en utrikespolitik alltså som skiljer sig från annan utrikespolitik just genom att den har en "internationalistisk inriktning" som gör den till något annat, till något mer "solidariskt", än andra partiers (rörelser) utrikespolitik.²² Och kan man tala om en facklig utrikespolitik som är besläktad med en sådan socialistisk utrikespolitik?

En följdfråga är om Sverige, svensk socialdemokrati och svensk fackföreningsrörelse har gått i spetsen när det gäller en internationalistisk, solidariskt orienterad utrikespolitik? Här har länge föreställningar om en svensk särroll omhulats. Frågan kan låta naiv, dels med tanke på att retorik och spektakulära aktioner ofta *kan* ha andra (bi-)syften än de direkt synliga; dels därför att det är mycket svårt eller omöjligt att verifiera sådana påståenden genom internationella jämförelser.²³ Men frågan kan inte helt kringgås eftersom mycket i den svenska arbetarrörelsens syn på sin egen roll och identitet har varit präglad av sådana ofta tydligt artikulerade föreställningar, vilka under efterkrigstiden också har fått internationell näring. Senare års diskussioner kring tvetydigheter i och de dolda sidorna av svensk neutralitetspolitik under och efter kriget ger anledning till kritiska omvärderingar. Dessa spörsmål kan dock inte behandlas här.²⁴

"På samma sätt som andra länders landsorganisationer försöker vi exportera våra idéer till andra länder", skriver 1977 Svenska Metallindustriarbetareförbundets representant i den svenska Landsorganisationens (LO) internationella kommitté i ett internt diskussionspapper.²⁵ Den citerade, föga sensationella meningen har också giltighet i samband med det

europiska fackliga samarbetet och de svenska och nordiska representanternas insatser därstädes. 'Idéernas export' sammanbinder ett nationellt och ett internationellt perspektiv. LO är medlem i internationella fackliga organisationer. Dessa organisationers roll är att framträda inom sina verksamhetsområden med universella och till synes regulativa anspråk på medlemsorganisationerna, även om dessa anspråk i regel är relativt svagt formulerade, i kompromissandets tecken, och uppfattas av medlemsorganisationerna i sin tur i realiteten inte som bindande. Men kraven finns där och LO är med om att formulera dem, samtidigt som den nationella organisationen också framträder som del av ett nationellt system, med nationella anspråk och regler. Internationell samverkan öppnar då för möjligheten att låta nationella värderingar transformeras till internationella (universella) regelverk. Här finns både ett export- och ett potentiellt konfliktområde där "internationella värderingar" sätts på prov.

Hur central för LO är då det internationella samarbetet jämfört med organisationens verksamhet i sin helhet, mot bakgrund av resonemangen om internationalismens relevans och innebörd? Vilka *följder* har det? Rör det sig mer om en bisak, lätt att försumma, medan de verkliga aktiviteterna äger rum på den inrikespolitiska scenen? Visserligen är LOs (liksom förbundens) internationella engagemang omfattande och vittförgrenat, men frågan är vad man konkret åstadkommer, och vilken plats det intar på intresse- och aktivitets-, även resursskalen (eventuellt även prestigeskalan). Det finns naturligtvis ärenden, t ex de som avhandlas i *Internationella arbetsbyrån* (ILO), i vilka LOs egenintresse direkt kan föras in, samtidigt som det handlar om internationell solidaritet, och situationer då solidaritetspolitik kan vara ett instrument för egen intressepolitik (även inåt, dvs inrikespolitiskt); eller då den nationella organisationen kan användas – eller ställer sig till förfogande – för statens utrikespolitik, även om den inte kan betecknas som en "funktion" i nationalstaten.²⁶

Uppmärksamhet måste också riktas på

spänningar mellan och inom de nationella fackliga organisationerna, vilka representerar olika intressen även med tanke på den internationella verksamheten, t ex för och emot internationell, främst europeisk integration. En konsekvens kan vara att internationella spörsmål flyttas ner eller stannar på en lägre nivå än huvudorganisationens, dvs på förbunds-, concerns- eller företagsnivå.

I litteraturen behandlas ofta *fackförbunden* och deras internationella organisationer som bärare av internationell facklig solidaritet, i och med att dessa är direkt knutna till branscher och företag i många länder, och därför att de genom sina internationella sekretariat (International Trade Secretariats, ITS) kanaliserar merparten av det fackliga biståndet. Därför kan fackförbunden och deras yrkesssekretariat anses vara lämpligare objekt för att studera facklig internationalism än en huvudorganisation som LO. Man kan då konstatera att detta är motiverat när man vill studera hur internationellt fackligt samarbete (solidaritet) fungerar i praktiken, t ex i konkreta samlarbetsprojekt (i tredje världen) och gentemot arbetsgivarna, speciellt de s k multi- eller transnationella företagen. Men studerar man facklig internationell politik i en vidare ram, anpassningen av facklig internationalism till förändrande internationella strukturer och politiska lösningar, är centralorganisationer givna studieobjekt, allrahelst då det gäller den europeiska integrationen.²⁷

Vilken relevans kan då internationell och europeisk verksamhet ha för organisationen LO som sådan, bortsett från dess nödvändighet som konsekvens av fackföreningsrörelsens ideologiska identitet? Frågan kan sättas i en vidare ram, nämligen problemställningen varför en organisations internationella verksamhet och roll överhuvudtaget är betydelsefull och viktig, som samhällsfenomen, och därmed intressant för forskningen. Nordamerikanen Mancur Olson, omstridd och kritiserad men nog så intressant ekonom(-historiker), blev flitigt använd av *funktionalisterna* på 1960- och 1970-talen. Han utkom 1982 med en uppmärksammas bok, även utgiven på

svenska: *Nationers uppgång och fall. Ekonomisk tillväxt, stagflation och samhällets förkalkning*.²⁸ Olson är intresserad av att söka ge ett svar på frågan varför samhällen som under lång tid har varit framgångsrika och välmående tydligen nästan obönhörligen till slut hamnar i stagnation och kris. Den "felande länken" i traditionella förklaringar är, med hans egna ord: "Samhällen som är stabila och lyckas väl under långa perioder har en benägenhet att bygga upp intressegrupper och organisationer som inte har till syfte att öka produktionen utan att tillvinna sig allt större andelar av det som produceras. Denna ackumulation av institutioner gör samhället mindre effektivt och innovativt, stelare och mer komplicerat."²⁹

Denna omdiskuterade tes med inte så liten politisk sprängkraft, som enligt Olson gäller för bl a hela västvärlden (inklusive Sverige och Norge som Olson intresserar sig särskilt mycket för), men som han belägger även med en mängd exempel ur äldre och nyare historia, är inte det som är mest intressant i detta sammanhang. Utan mer relevant är en inskränkning han gör, och den innehåller en viktig observation även för föreliggande tema: ett land får "en viss motståndskraft mot den 'institutionella förkalkningen'", "om det håller sig öppet för internationell konkurrens".³⁰ Olson kommer i sitt förord till den svenska utgåvan också in på svenska LO och den svenska arbetsgivarföreningen (SAF) som exempel på breda och insiktsfullt ledda organisationer som kan motverka utvecklingen till stagnation. Ju bredare en organisation är, desto öppnare är den – i princip – för nya insikter, anser han.

Jag vill knyta an till dessa tankar: "förkalkningen" kan motverkas av internationell öppenhet på basis av och i förening med organisatorisk bredd. Den "institutionella förkalkningen" är ju något som inte bara drabbar samhällen utan också organisationer i samhället. Öppenhet och bredd är då centrala element för att säkra organisationernas fortbestånd.

Det av mig undersökta temat präglas av

*Fælleseuropæisk faglig demonstration for den sociale dimension i EF, Bruxelles 1990.
(ABA, fotograf Harry Nielsen)*

konflikt respektive samklang mellan solidaritet och egeninteresse.³¹ Olsons tankegång är här av värde. Internationell öppenhet är ett sätt att bevara flexibilitet. Internationell solidaritet och samarbete bidrar till att säkra organisationens, här LOs fortsatta existens och styrka, dvs de ligger i organisationens egenintresse. Solidaritet och egenintresse betingar varandra. Om på något område, så gäller detta för europapolitiken, där internationell öppenhet kan motverka förstelning också på så sätt att den bidrar till ökad stabilitet i flexibiliteten, något som i högsta grad ligger i parternas intresse på arbetsmarknaden.³²

Forskningsläge

Det finns i Sverige visserligen en rad skrifter (översikter och debattinlägg), publicerade i LOs, TCOs och fackförbundens regi eller i nära anknytning till dessa organisationers verksamhet, om internationellt fackligt samarbete och samarbetet i (Väst-)Europa, men forskningen har inte ägnat någon större uppmärksamhet åt den svenska fackföreningsrörelsens internationella politik och engagemang, med några undantag, främst då områden som arbetsrätt och problemen kring transnationella företag och koncernfackligt samarbete.³³ Den som har sysslat mest med sistnämnda område är statsvetaren och forskaren i *industrial relations* Nils Elvander.³⁴ Sociologen Anders Kjellberg har i omfattande studier jämfört svensk och utländsk fackföreningsrörelse och arbetslivsrelationer. Det rör sig dock inte om studier om internationellt samarbete.³⁵ Att den svenska historiska forskningen är mindre intresserad av fackföreningsrörelsens internationella och europeiska roll, med nämnda viktiga undantag,³⁶ avspeglar kanske även läget i den fackliga opinionen själv. Utrikespolitiken intar troligen inte en särskilt framträdande plats när det gäller allmänhetens intresse;³⁷ när det gäller inomfackliga medlemsopinioner är detta säkert fallet.

Däremot finns en omfattande *internationell* vetenskaplig litteratur om det fackliga europeiska samarbetet och den europeiska integra-

tionen, både utifrån nationella och internationella infallsvinklar. Här kan endast några exempel nämnas. En mycket givande undersökning med både historisk överblick och systematisk analys har presenterats av Barbara Barnouin: *The European Labour Movement and European Integration*.³⁸ Hon uppmärksammar även nordiska organisationers insatser vid den Europeiska fackliga samorganisationens (EFS) bildande. I bokens fokus står europafackets organisatoriska struktur och ideologiska inriktning. Det finns en rad andra framställningar om och översikter över själva *Europafacket*.³⁹ Inte minst (väst-)tyska forskare har tagit upp problem kring den europeiska integrationen och arbetarrörelsen.⁴⁰ Antologin *Die Gewerkschaften in den 12 EG-Ländern* målar en relativ optimistisk bild av det europeiska fackliga samarbetet. Antologin behandlar främst 1980-talet.⁴¹

En tänkvärd infallsvinkel har Marguerite Bouvard i sin undersökning om arbetarrörelsen som *pressure group* inom Gemensamma marknaden.⁴² Undersökningen publicerades 1972 innan EFS hade bildats. EEG (EEC) höll då på att omvandlas till EG, med nio i stället för sex medlemsstater. Bouvard vänder delvis på perspektivet genom att bl a framhålla att de olika EEG-organen, främst kommissionen, befann sig i underläge gentemot de nationella regeringarna och därför var angelägna om att stödja en positiv europaopinion inom intresseorganisationerna och knyta dem till sig. Det är alltså inte bara intresseorganisationerna, bland dessa de fackliga, som söker påverka kommissionen och andra EEG/EG-organ, utan dessa organisationer påverkas själva av kommissionen. Kommissionens avsikt skulle då vara att förmå organisationerna att inom sina nationella miljöer bearbeta hemmaopinioner och regeringar i en integrationsvänlig riktning.⁴³ Detta är en intressant tanke som öppnar för nya frågeställningar även avseende de svenska centralorganisationernas (LO och tjänstemannaorganisationen TCO) flitiga deltagande i det fackliga europasamarbetet med såväl EG- som EFTA-ländernas organisationer främst från 1970-talet.⁴⁴

Även Emil Joseph Kirchner har i flera arbeten tagit upp fackföreningsrörelsen som *pressure group* (lobbying) inom Europeiska gemenskapen, med tyngdpunkt på åren fram till mitten av 1970-talet.⁴⁵ I sina undersökningar utgår han från en systematisk och teoretisk nivå och behandlar både intressegruppernas roll inom EG, deras styrka och inflytande på de gemensamma europeiska institutionerna, och Gemenskapens (EG-kommisionens) inställning och integrationspolitik, med huvudvikt på socialpolitiken (den sociala harmoniseringen, dvs även arbetsmarknads- och medbestämmandefrågor i "den sociala dimensionen" respektive "dialogen").⁴⁶ – Den europeiska fackföreningsrörelsens samverkan med socialistiska och socialdemokratiska partier i integrationssammanhang berörs av t ex Kevin Featherstone som konstaterar att det fackliga inflytandet på partiernas europapolitik har varit svagt, svagare åtminstone än i nationella sammanhang.⁴⁷

Svårigheten att upprätta en verklig "transnational unionism at the European level" har att göra med olika tendenser som pekar i delvis olika riktningar. Nationella beslut ersätts eller påverkas å ena sidan av en supranationell beslutsprocess, där de fackliga organisationerna har svårt att hänga med i den snabba utvecklingen; å andra sidan sker en större decentralisering inom olika sektorer av politik och ekonomi. Interregionalt samarbete och konkurrens mellan regioner påverkar möjligheten att agera fackligt både nationellt och transnationellt inom hela branscher eller koncerner.⁴⁸

Sverige och den svenska fackföreningsrörelsen förekommer i regel mer i marginalen i utländska studier av det europeiska fackliga samarbetet och den europeiska integrationen.⁴⁹ Och trots att LOs ordförande Arne Geijer på sin tid spelade en central roll inom den internationella fackföreningsrörelsen, främst då som FFIs president 1957-1965,⁵⁰ och trots LOs relativa internationella styrka berörs Sverige förvånansvärt sällan eller kort åtminstone inom nordamerikansk, brittisk och tysk vetenskaplig litteratur om den internationella fack-

föreningsrörelsen. Till detta kan flera förklaringar sökas. Sverige är ingen stormakt, inte ens en "moralisk".⁵¹ Det svenska fackliga engagemanget har dessutom ofta varit relativt anonymt genom att LO/TCO har lagt huvudvikten på ett multilateralt och inte ett bilateralt samarbete med t ex tredje världens organisationer, till skillnad från främst landsorganisationen i USA (AFL-CIO), Förbundsrepubliken Tysklands DGB och brittiska TUC.⁵² Organisationer som TUC och DGB har givetvis genom sin stora numerär en dominerande ställning i det europeiska fackliga samarbetet, och därutöver kan den ekonomiska styrka som dessa organisationer eller deras stater uppvisar influera andra länders fackliga organisationers ställningstaganden.⁵³

I den internationella litteraturen har även riskerna för en europeisk facklig exklusivitet – eller: bristande "internationalism" – diskuterats. En sådan exklusivitet skulle enligt främst utomeuropeiska kritiker på 1970- och 1980-talen utvecklas ur eurofackets samarbete, i kombination med västeuropeernas försvagade motstånd mot eller rentav deras eftergifter till kommunism och ett sovjetiskt dominerat Östeuropa. Bland forskarna har John P Windmuller, som har publicerat en lång rad studier om den internationella fackföreningsrörelsen, också tagit upp kritiken mot den fackliga eurocentrismen.⁵⁴ Samtidigt har eurofackets maktlöshet gentemot de västeuropeiska multinationella företagen betonats. Dessa företag är ju i själva verket oftast globala och behöver påverkas globalt; de har verkligen "tagit Marx på allvar", som det någon gång uttrycks på fackligt håll.⁵⁵ De multi- eller transnationella företagen har naturligtvis länge stått i centrum för den internationella fackliga kampen, inte minst på europeisk nivå. Det finns en mycket omfattande både internationell och svensk litteratur om därmed sammanhängande problem, "industrial relations" och en ny koncernfacklig internationalism på europeisk nivå, men detta forskningsfält måste här helt lämnas åt sidan. Litteraturen är mycket omfattande, både i Sverige och utomlands.⁵⁶

De ovan nämnda synpunkterna anslutar till

EFS-demonstration. 6000 medlemmer demonstrerer for kortere arbejdstid og flere jobs februar 1983 i Bruxelles. (ABA, fotograf Albert Delraux)

den kritik som främst har formulerats av bl a den nordamerikanska landsorganisationen AFL-CIO, som vid EFS bildande 1972/1973 stod utanför FFI, och av representanter för tredje världen inom FFI.⁵⁷ Det nära samarbetet i Europa mellan fackföreningsrörelsen och socialistiska eller socialdemokratiska (regerings-)partier var ytterligare en anledning till nordamerikansk kritik mot "euro-unionismen". Denna kritik korresponderar med det föga överraskande konstaterande, "att intresseorganisationer tenderar anpassa sig till regeringarnas utrikespolitiska ramar", ett av resultaten av 1970-talets historiska forskningar kring internationalism i Göteborg, som knappast falsifieras i de av mig företagna undersökningarna.⁵⁸

Euro-internationalism?

Den svenska fackliga arbetarrörelsens ställning hade försvagats på 1980- och 1990-talen

som följd av en rad faktorer, inte minst genom att Sverige blev alltmer internationellt beroende och integrerat. Mot denna bakgrund är det särskilt intressant att ställa frågan hur den svenska fackföreningsrörelsens internationella roll utvecklades, t ex om en allt starkare markering av en europeisk inriktning skedde på bekostnad av en mer universell internationalism. Huvudproblemet för LO som för övriga fackliga organisationer i (Väst-)Europa var om det skulle lyckas att genom samarbete inom EG (EU) "öka det demokratiska inflytandet, minska arbetslösheten, stärka löntagarnas och fackets inflytande, förbättra välfärden och miljön".⁵⁹ Skulle Landsorganisationen i Sverige – så samme LO-författare – se sig främst som gren av "en mer enhetlig facklig arbetarrörelse med likartade mål och principer för verksamheten nationellt och internationellt"?⁶⁰ Skulle detta bli utvecklingens slutpunkt? En internationalism på europeisk nivå – dvs en visserligen resultatnriktad, men även i sin tendens exklusiv *euro-internationalism*?

Om euro-internationalism innebär minskad eller ökad internationell solidaritet får förbli en öppen fråga. Euro-internationalism är uttryck för intressepolitik, ett samarbete i medlemmarnas intresse mellan organisationer med likartade mål och med en eller flera konkreta gemensamma parter eller motståndare, "adresser" om man så vill; i första hand den Europeiska unionens olika institutioner och de transnationella företagen i Europa. Koncernfackligt samarbete och medbestämmande, åtgärder mot social dumpning, påverkan av lagstiftning, direktiv och handlingsplaner på europeisk nivå, det är handfasta mål där de europeiska löntagarnas intressen står i förgrunden, inte solidariteten med folken utanför även om dessa inte glöms – vilket inte bara är retorik som t ex LO/TCOs fortsatta biståndsinsatser visar.

Solidaritet (beredskap att offra något av egna värden för andra, utan hänsyn till vad man eventuellt kan få tillbaka) kan påverka handlandet i enskilda, konkreta situationer, men inte vara grunden för enhetsbygget, varken när det gäller EUs medlemsstater eller fackliga

organisationer, om inte samtidigt de egna intressena får komma till sin rätt. Det kan stridas kring frågan om det europeiska fackliga samarbetet är uttryck för "internationell solidaritet" i traditionell mening, men det är uppenbart att solidariskt handlande vilket inte samtidigt tar hänsyn till medlemmarnas intressen, lär inte kunna bli långvarigt i demokratiskt uppbyggda fackliga organisationer. Internationalismens bärande delar måste vara *både* intresse och solidaritet. På så sätt är det europeiska fackliga samarbetet (liksom hela EU-tankens) uttryck för en realistisk internationalism, en internationalistisk hållning som ger och tar.

Euro-internationalismen utvecklades inom ramen för tydligt identifierade flerpartsrelationer, något som inte gäller på samma sätt för Fria Fackföreningsinternationalen (FFI). Den Europeiska fackliga samorganisationen (EFS) har motpoler: de privata och offentliga arbetsgivarnas europeiska samorganisationer, men framförallt EG/EU, i någon mån tidigare EFTA. Det var främst motparten EG som fick organisationen att fungera, som var EFS "kitt".⁶¹ Detta ger perspektiv åt problemet *euro-internationalism kontra "universell" internationalism*. FFI är en svag organisation. Dess gamla europaregional (ERO) på 1950- och 60-talen var det ännu mer. EFS kan bli en stark organisation, om inte den europeiska politiska utvecklingen skapar allt för negativa förutsättningar. FFI kan inte spela en sådan roll, bortsett från vilken politik det internationella samfundet för. Som medlemmar i FFI men utan europafack skulle LO och TCO inte kunna nå de praktiska resultat som behövs. Inom FFI är LO och TCO främst givare, inom EFS är de intressenter och kan fungera som pådrivare, samtidigt som de kan ta del av fördelarna, även om EFS ännu inte åstadkommer det organisationen borde åstadkomma. Ett huvudskäl för den svaga och defensiva roll som EFS trots allt ännu spelar, är att det är lättare att nå fram till EUs (tidigare EGs) organ än till motparterna på arbetsmarknaden, de privata men även de offentliga arbetsgivarna.⁶²

Det är, med andra ord, den internationella

miljön och motparten som ger ramar och bestämmelser formerna för en fungerande facklig internationalism. Då är det inte så överraskande att denna fackliga internationalism för närvarande får ett starkare uttryck på europeisk än på världsnivå: *för att åstadkomma förändringar i internationella sammanhang, vilka ligger i den egna och utländska fackliga organisationers och deras medlemmars intressen.*

Noter

1. Se text om mellankrigstidens fackföreningsinternational (1919-1940/1945) av dess generalsekreterare Walter Schevenels: *Forty-five Years International Federation of Trade Unions*, Brussels, utan år (1956).
2. Sedan ett antal år arbetar jag med ett forskningsprojekt som syftar till att teckna Landsorganisationens i Sverige (LO) internationella profil. Avsikten är att skildra det internationella samarbete som den svenska fackliga arbetarrörelsens huvudorganisation har deltagit i under perioden mellan andra världskrigets slut och början av 1990-talet: inom fackföreningsinternationalerna, genom solidaritetsaktioner, biståndspolitik, men även som självständig ideologisk och facklig-politisk aktör inom det väst-östliga konfliktområdet. I en första studie har jag kommenterat hur svenska LO tog ställning under de första efterkrigs-åren (1945-1949) och striderna kring Fackliga världsfederationen, FVF. Se Klaus Misgeld: Facklig alliansfrihet? Landsorganisationen i Sverige och fackföreningsinternationalen i början av det kalla kriget, s 27-50 i *Arbetarhistoria* (Stockholm) nr 77-78, 1996. I en andra och större undersökning har jag beskrivit svenska LOs medverkan under utvecklingen av det väst-europeiska fackliga samarbetet och LOs syn på den europeiska integrationsprocessen. I det följande återges några av de inledande resonemangen i denna bok och redogörs för en del av svensk och internationell forskning kring dessa företeelser. Utförligare i Klaus Misgeld: *Den fackliga europavägen. LO, det internationella samarbetet och Europas enande 1945-1991*, Stockholm 1997, s 15-37 med tillhörande noter, och i sammanfattningen s 318-321. – Mina forskningar har finansierats av svenska Riksbankens Jubileumsfond.
3. Jfr *Lexikon des Sozialismus*, Köln 1986 s 275, med en sammanfattning i kapitlet Internationalismus; *International Encyclopedia of Social Sciences*, Ed: David L Sills, New York/Toronto... 1968; vol 8, 1968 s 53, artikel "International Politics" av William T R Fox & Annette Baker Fox, om transnationella grupperingar som fackföreningsinternationalerna.
4. "Proletarier aller Länder, vereinigt euch!", *Manifest der Kommunistischen Partei*, London 1848, sista meningen. På svenska *Manifestet 1848-1998. Kommunistiska Manifestet med kommentarer och analyser av 14 forskare och samhällsdebattörer*, utg av Arbetarnas Kulturhistoriska Sällskap och Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Stockholm 1998, citat s 46.
5. Jfr Peter Waterman: Some Reflections and Propositions on Workers and Internationalism, s 13-26 i: *Newsletter of International Labour Studies* no 30-31, The Hague (Institute of Social Sciences), 1986 s 13-26; *International Encyclopedia of Social Sciences*, vol 11, 1968 s 63-70, kapitel Nationalism av Hans Kohn. – Temat *nationalism* och arbetarrörelse har behandlats av 1993 års ITH-konferens i Linz, Österrike: *Arbeiterbewegung und nationale Identität*, Hrsg: Winfried R Garscha & Christine Schindler (ITH-Tagungsberichte 30), Wien 1994, med bl a intressanta bidrag av Arye Gelbard: *Arbeiterbewegung und nationale Identität am Beispiel Russlands*, s 142-158 (främst inledningen s 142-143), och John Schwarzmantel: *Marxist Theories on Nation Building and the Collapse of Communism*, s 35-54.
6. Jfr även Klaus von Beyme: *Interessengruppen in der Demokratie*, München 1980; Gary K Busch: *The Political Role of International Trade Unions*, London 1983; Klaus Misgeld: Den nordiska arbetarrörelsens fredsmanifest 1951. Ett fredsdokument från Koreakrigets dagar, s 197-213 i: *Scandia* (Lund) 51:1-2, 1985, spec s 212.
7. Här ligger väl också en poäng med den svenske socialdemokratiska partiledaren Per Albin Hanssons utformning av "folkhemstanken": I det "goda hemmet" delas välfärden; delaktigheten i välfärden ger möjlighet att bli hemmastad i samhälle och stat. Så tolkade text även Bruno Kreisky folkhemstanken, på svenska i *Skiftande skeden. Minnen från fem årtionden*, Stockholm 1988 (på tyska 1986), kap 14, spec s 278-179.
8. Waterman 1986 s 19
9. Om "Anspruch und Realität" se text Sabine Hanna Leich & Wolfgang Kruse: *Internationalismus und nationale Interessenvertretung. Zur Geschichte der internationalen Gewerkschaftsbewegung*, Köln 1991 s 21-22. – Jfr även Åke Wedins beskrivning av internationell facklig solidaritet i "verkligheten", i Åke Wedin: *International facklig solidaritet. FFI 1957-1965*, Stockholm 1974 (1973).
10. Bernt Schiller: *Arbetare – bönder – företagare. En rapport om "Interesseorganisationer och internationalism"*. Ett samtidshistoriskt forskningsprojekt. Med förteckningar av publikationer och material, Göteborg & Roskilde 1985; dens: *Internationalerna och Internationalisme*, s 5-13 i: *Meddelelser om forskning i arbejderbevægelsens historia* 15, København 1980. – Om Logue nedan. – Jfr även Martin Peterson:

International Interest Organization and the Transmutation of Postwar Society. I: A Conceptual Framework, Stockholm 1979.

11. Schiller 1985 s 7-11; jfr dens 1980 s 5; så även på engelska i en stencilrad uppsats: *What is Internationalism?*, 1981 s 36. – Jfr en klassiker: Lewis L Lorwin: *The International Labor Movement. History, Policies, Outlook*, Westport Connecticut 1953/1973; dens: *Labor and Internationalism*, New York 1992.

12. Definitionen är givetvis teoretiskt försvarbar, men måhända präglad av 1800-talets arbetarrörelseretorik – dock inte enbart retorik vilket Bernt Schiller själv visar i sin undersökning: *Storstrejken 1909*, Göteborg 1967.

13. John Logue: *Toward a Theory of Trade Unions Internationalism*, Göteborg 1980. – Liksom Schiller hänvisar Logue till Mancur Olson: *The Logic of Collective Action. Public Goods and the Theory of Groups*, 1965. – Logue har liksom Wedin tillhört det av Schiller ledda forskningsprojektet i Göteborg *Intresseorganisationer och internationalism*. Att det fortfarande finns anledning till att hänvisa till detta projekt beror på att forskningen på området har varit så sparsam i Sverige.

14. Logue 1980 s 47-49

15. Jfr även Denis MacShane: *International Labour and the Origins of the Cold War*, Oxford 1992 s 8-9.

16. Om problematiken som sådan jfr Magnus Jerneck: *Internationalisering och svensk partidiplomati*, s 149-223 i: *Makt och internationalisering*, red: Göte Hansson & Lars-Göran Stenelo, Stockholm 1990; s 193 speciellt om socialdemokratin. – Enligt mina studier måste beskrivningen av relationen mellan institutionalisering och medlemsintresse modifieras, när det gäller LOs europaaktiviteter som mot slutet av perioden i högsta grad var en del av hela det svenska samhällets europeiska kursändring. Om sistnämnda nyligen Jakob Gustavsson: *The Politics of Foreign Policy Change. Explaining the Swedish Reorientation on the EC Membership*, Lund 1998.

17. Logue 1980 s 11

18. Jfr även *International Perspectives on Organizational Democracy*, ed by Bernhard Wilpert & Arndt Sorge, Chichester... 1984, speciellt Jörn Pipkorn: *Employee participation in the European Community: progress and pitfalls* (s 49-70), Klaus von Beyme: *Unions and multinational companies* (s 115-136), Kurt P Tudyka: *Unions and employers' associations* (s 137-152).

19. Logue 1980 s 10-11. – Det är ju välkänt att (sympati-)aktioner, inkl bojkotter, för att höja löner resp förbättra arbetsvillkoren i andra länder också kan vara ett medel att motverka utflyttning av arbetsplatser från det egna landet resp syfta till att avvärja en ökad inflyttning av fattiga invandrare i det egna landet.

20. Logue 1980 s 16-18. – Här kan vissa reservationer göras t ex för den internationella fackliga kampen under kalla kriget, speciellt under dess början i uppgörelsen kring Marshallplan och Fackliga världsfederationen. Se Misgeld 1996. – Se även striderna på 1980-talet, i Centralamerika (t ex mot Coca Cola), Sydafrika och Polen. – Om sjöfolket och "fiffelflagg" se Lennart Johnsson: *Fiffelflagg. ITF:s kampanj – igår, idag och i morgon*, Stockholm 1996.

21. Logue 1980 s 48, 53

22. Jfr Klaus Misgeld: *Sozialdemokratie und Aussenpolitik in Schweden. Sozialistische Internationale, Europapolitik und die Deutschlandfrage 1945-1955*, Frankfurt/M & New York 1984; dens: *Den svenska socialdemokratin och Europa – från slutet av 1920-talet till början av 1970-talet [med efterord]*, s 70-80 i *Arbeiderhistoria* 92, Oslo 1992. – Jfr även Martin Grass: *Friedensaktivität und Neutralität. Die skandinavische Sozialdemokratie und die neutrale Zusammenarbeit im Krieg, August 1914 bis Februar 1917*, Bonn-Bad Godesberg 1975, s 15-23 med resonemang om internationalismen, Andra internationalen och dess uppgifter.

23. Ett mycket kritiskt och omstritt inlägg är Ann-So-fie Nilsson: *Den moraliska stormakten. En studie av socialdemokratins internationella aktivism*, Stockholm 1991.

24. Jag har själv tagit upp frågan i andra sammanhang. Se t ex slutkapitlet "Folgen des Exils: Wechselseitiges Lernen und besseres gegenseitiges Verstehen", s 399-416 och 469-474 i antologin *Ein sehr trübes Kapitel? Hitlerflüchtlinge im nordeuropäischen Exil 1933 bis 1950*, Hg Einhart Lorenz, Klaus Misgeld, Helmut Müssener och Hans Uwe Petersen, Hamburg 1998.

25. Jan(ne) Olsson, då Metalls internationelle sekreterare: "Synpunkter på kontakter med fackliga organisationer utanför FFI-kretsen (speciellt med hänsyn till kommunistiska organisationer)"; PM 1977-05-03, 10 sidor, i LOs arkiv, Internationella enheten A:1 vol 1

26. Om "functional internationalism" Peterson 1979 s 2.

27. Jfr diskussionen i Peter Rütters: *Chancen internationaler Gewerkschaftspolitik. Struktur und Einfluss der Internationalen Union der Lebens- und Genussmittelarbeiter-Gewerkschaften 1945-1985*, Köln 1989 s 11-13; även dens: *Der Internationale Bergarbeiterverband 1890-1993. Entwicklung und Politik*, Köln 1995.

28. Stockholm 1984, på engelska: *The Rise and Decline of Nations. Economic Growth, Stagflation and Social Rigidities*, New York 1982/1987

29. Olson 1984 s 10

30. Ibid

31. Se även de viktiga, om än korta reflexionerna av

- Göran Therborn: Globaliseringens innebörd och solidaritetens villkor, s 125-134 i: *Fackliga organisationsstrategier*, red: Anders L Johansson, Solna 1997.
32. Jfr Olson 1984 s 94-95. – Jfr diskussionen hos Leif Lewin: *Samhället och de organiserade intressena*, Stockholm 1992 s 124-125; Lewin är kritisk mot C Schmitters beskrivning av korporatism, se t ex Wolfgang Streeck & Philippe C Schmitter: From National Corporatism to Transnational Pluralism. Organized Interests in the Single European Market, s 133-164 i: *Politics and Society 1991*, Stoneham, vol 19:2, 1991.
33. För Norge en mycket grundlig rapport av Jon Erik Dølvik, Dag Olberg & Dag Stokland: *Fagbevegelsen og Europa. Internasjonalisering og europeisk integrasjon. Utfordringer for fagbevegelsen*, Oslo 1990 (FAFO rapport 102) och nu Jon Erik Dølvik: *Redrawing boundaries of solidarity? ETUC, social dialogue and the Europeanisation of trade unions in the 1990s*, Oslo 1997 (FAFO rapport 238); jfr för Danmark Preben Sørensen: Fra fagligt jerntæppe til markedsstrategi. Fagbevægelsens Europa-politik siden 1945, s 99-111 i: *Årbog for Arbejderbevægelsens Historie*, København 1991; Vibeke Sørensen: Den skandinaviske model og Europa – dilemmaer i dansk arbejderbevægelses holding til europæisk integration 1950-1980, *ibid* s 13-48.
34. Viktigast bland många arbeten är Nils Elvander & Anita Seim Elvander: *Gränslös samverkan. Fackets svar på företagens internationalisering*, Stockholm 1995. – Se även Martin Peterson: *Industriell demokrati i Europa*, Göteborg 1997; dens: *Prospects and constraints of democracy in contemporary society and industry*, Göteborg 1997.
35. Anders Kjellberg, bl a: *Facklig organisering i tolv länder*, Lund 1983; dens: *Fackliga organisationer och medlemmar i dagens Sverige*, Lund 1997, kap 2. – Se även Roger Andersson & Wolfgang Beukert: *Internationaliseringen, företagen och det lokala samhället*, Stockholm 1991; om både historiska och framtida utvecklingslinjer se: *The Future of the Nordic Model of Labour Relations. Three Reports on Internationalization and Industrial Relations*, København/Stockholm 1993. – Jfr även Birger Simonson: När ramarna sprängs. Fackligt inflytande i de transnationella koncernerna och den Europeiska unionen, s 352-373 i: *Dagsverken. 13 essäer i arbetets historia*, red: Alf O Johansson, Susanne Lundin & Lars Olsson, Lund 1994.
36. Se även som nämnt tidigare främst Schiller, Wedin och Logue.
37. Se Ulf Bjereld & Marie Demker: *Utrikespolitik som slagfält. De svenska partierna och utrikesfrågor*, Stockholm 1995, särskilt kapitel 2.
38. Barbara Barnouin: *The European Labour Movement and European Integration*, London 1986. – Dokument rörande fackliga diskussioner under de första åren efter kriget i Wilfried Loth: *The World Federation of Trade Unions (WFTU) and the International Confederation of Free Trade Unions (ICFTU)*, s 541-573 i: *Transnational Organizations of Political Parties and Pressure Groups in the Struggle for European Union, 1945-1950* (Documents on the History of European Integration), ed by Walter Lipgens[+] and Wilfried Loth, vol 4, Berlin-New York 1991.
39. European Trade Union Institute (ETUI) i Bryssel ger löpande ut skrifter rörande det europeiska fackliga samarbetet. – Bland populära publikationer om europafacket och dess målsättningar se bl a Mathias Hinterscheid s 11-21 i: *Anders leben – anders arbeiten in Europa. Bilanz und Perspektiven aus gewerkschaftlicher Sicht*, Hrsg: Mathias Hinterscheid, Köln... 1986, och inledningarna till dokumentavsnitten i samma bok; ett mycket tidigt fackligt inlägg om det europeiska samarbetet är Edo Fimmens bok: *Vereinigte Staaten Europas oder Europa AG. Ein internationaler Ausblick*, Jena u å (1925); om den tidigare fasen av efterkrigstidens europeiska fackliga samarbete se Hans Gottfurcht: *Die internationale Gewerkschaftsbewegung im Weltgeschehen. Geschichte, Probleme, Aufgaben*, Köln 1962, s 233-241. – De tre nämnda författarna har alla intagit centrala positioner i den internationella resp europeiska fackföreningsrörelsen. – Se även översikten av Kurt P Tudyka, s 50-57 i: *Internationales Gewerkschaftshandbuch*, Hrsg: Siegfried Mielke, Opladen 1983 (med flera upplagor).
40. Bland handböcker och vetenskapliga publikationer t ex *Arbeiterbewegung und westeuropäische Integration*, Hrsg: Frank Deppe, Köln 1976, med ett kritiskt bidrag av Heinz-Jürgen Axt, s 98-142: *Westeuropäische Integration, Nationalstaat und Arbeiterbewegung*, och en gedigen genomgång av europafackets verksamhet och syften av Klaus Ruhwedel, s 228-275: *Der Europäische Gewerkschaftsbund und die westeuropäische Integration*. – Bidragen är skrivna kring 1974, dvs i början av EFS verksamhet; om den tidigaste perioden, dvs före EFS bildande, se flera bidrag av R Colin Beever, bl a: *Trade Unions and Free Labour Movement in the EEC*, London 1969.
41. *Die Gewerkschaften in den 12 EG-Ländern. Europäische Integration und Gewerkschaftsbewegung*. Hrsg von Wolfgang Däubler und Wolfgang Lecher, Köln 1991; på engelska i en reviderad utgåva 1994: *Trade Unions in the European Union*. – Både den tysk- och den engelskspråkiga utgåvan behandlar endast de dåvarande tolv EG-medlemslänternas organisationer. Finland, Sverige och Österrike var vid böckernas tillkomst ännu inte medlemmar i EG/EU.
42. Marguerite Bouvard: *Labor Movements in the*

Common Market Countries. The Growth of a European Pressure Group, New York 1972

43. Bouvard 1972 s 101f

44. Jfr däremot Lewin 1992 s 124-125 om lobbyism.

45. T ex Emil Joseph Kirchner: *Trade Unions as a Pressure Group in the European Community*, Westmead 1977 (repr Farnborough 1978); dens & Konrad Schwaiger: *The Role of Interest Groups in the European Community*, Aldershot 1981

46. Speciellt Kirchner 1977/1978; nyare undersökningar i *Organized Interests and the European Community*, ed by Justin Greenwood, Jürgen R Grote and Karsten Ronit, London... 1992, repr 1994

47. Kevin Featherstone: *Socialist Parties and European Integration. A Comparative History*, Manchester 1988, bl a s 315; Truls Frogner: *Europavei 3. Sosialdemokratiet i Norge, Norden og Europa på 1990-tallet*, Oslo 1990; Stephen Padgett & William E Paterson: *A History of Social Democracy in Postwar Europe*, London & New York 1991.

48. Jfr Jeller Visser & Bernhard Ebbinghaus: *Making the Most of the Diversity? European Integration and Transnational Organization of Labor*, ss 206-237 i: *Organized Interests and the European Community*, 1992/1994, bl a s 236. – Se även Melvin Reder & Lloyd Ulman: *Unionism and Unification*, s 13-44 i: *Labor and an Integrated Europe*, eds: Lloyd Ulman, Barry Eichengreen, William T Dickens, Washington, D C 1993, om tvånget till facklig anpassning som är starkare än möjligheten att själv driva fram förändringar under den snabba integrationsprocessen.

49. Eftersom europafacket omfattar även organisationer utanför dåvarande EG, berörs EFS' EFTA-organisationer i flera av de nämnda undersökningarna, även om EEG/EG-länderna står i fokus. – Det finns naturligtvis en lång rad undersökningar om Europas *nationella* fackliga organisationer där samarbetsaspekten också beaktas, om än ofta mer som ett sidospår.

50. Se Wedin 1974; Kassman, Charles: *Arne Geijer och hans tid. 1957-1979* (= del 2), Stockholm 1991, kap 3.

51. Se titeln av Ann-Sofie Nilssons bok, 1991.

52. Jfr Wedin 1974 s 63-71. – Jfr även Michael Kerper: *The International Ideology of U.S. Labor 1941-1975*, Göteborg 1976 (inom samma projekt).

53. Att AFLs resp från 1955 AFL-CIOs finansiella resurser, delvis härrörande från ofta dolda statliga medel, spelade en roll för FFI och dess förhållningssätt betonades även i intervjuer som jag gjorde i samband med mina forskningar. En modifierande bild av både omfattningen och spänningarna i detta samarbete mellan AFL och regeringsorganen under 1940-talets sista och 1950-talets första år ger Anthony Carew: *The American Labor Movement in Fizzland: the Free Trade Union Committee and the CIA*, s 25-41 i:

Labor History, vol 39:1, 1998. – Tidigare av Anthony Carew bl a: *Conflict within the ICFTU. Anti-Communism and Anti-Colonialism in the 1950s*, s 147-181 i: *International Review of Social History*, vol 41:2, 1996.

54. Här skall endast nämnas, som exempel, John P Windmuller: *European Regional Organizations*, s 527-544 i: *European labor unions*, ed: Joan Campbell, New York 1992. Se dens: *European Regionalism. A New Factor in International Labor*, s 35-48 i: *Industrial Relations Journal*, London 1976:2; dens: *The International Trade Union Movement*, Deventer 1980.

55. Så t ex LOs ordförande Bertil Jonsson vid LOs globaliseringsseminarium i Stockholm, 1998-08-07. Jfr *World Wide Workers. Tolv bidrag til en global facklig strategi*, utg av Utbildningsförlaget Brevskolan, Stockholm 1998, inför LOs 100-års jubileum (finns på flera språk).

56. Samtidigt tillkommer hela tiden nya utmaningar, både för det praktiska arbetet och forskningen. Man behöver bara tänka på valutornas rörlighet och internationella finanskriser.

57. Jfr Carl Gershman: *The Foreign Policy of American Labor*, Beverly Hills/London 1975 s 27-40; Roy Godson: *American Labor and European Politics. The AFL as a Transnational Force*, New York 1976 s 139-162; Heinz-Jürgen Axt: *Westeuropäische Integration, Nationalstaat und Arbeiterbewegung*, s 98-142 i: *Arbeiterbewegung und westeuropäische Integration*, 1976; Windmuller 1976 och 1980, spec s 126-132; Gary K Busch: *Political Currents in the International Trade Union Movement*, London 1980, spec s 80; Busch 1983, spec s 181-226 om "Euro-unionism"; Barnouin 1986 s 29.

58. Citat hos Jan A Andersson: *Nordiskt samarbete. Aktörer, idéer och organisering 1919-1953*, Lund 1994 s 32-33. Anderson hänvisar också till Schiller. – Jfr Bo Stråth: *Nordic Industry and Nordic Economic Cooperation. The Nordic Industrial Federations and the Nordic Customs Union Negotiations 1947-1959*, Stockholm 1978; Schiller 1985.

59. Så i en skrift för EFS-konferensen i Stockholm 1993 av Jan Edling (LO): *Den europeiska välfärdsstatens framtid. Europeiska Fackliga Samorganisations konferens om social trygghet, Stockholm 13-14 maj 1993*, Stockholm (LO) 1993, s 18.

60. Jan Edling: *Vägval för en europeisk arbetarrörelse. En debattskrift av Jan Edling om internationaliseringens effekter på balansen mellan kapital och arbete*, Stockholm (LO) 1992, s 17

61. Rune Molins formulering i intervjun 24/1 1997. Rune Molin var 1972-1983 LOs sekreterare, 1983-1990 LOs andre ordförande, och särskilt engagerad i internationella frågor.

62. Se: *Labor and an Integrated Europe*, 1993, spec
Melvin Reders & Lloyd Ulmans bidrag, s 13-44:
Unionism and Unification.

Litteratur

- Anders leben – anders arbeiten in Europa. Bilanz und Perspektiven aus gewerkschaftlicher Sicht*, Hrsg: Mathias Hinterscheid, Köln... 1986
- Andersson, Jan A: *Nordiskt samarbete. Aktörer, idéer och organiserings 1919-1953*, Lund 1994
- Andersson, Roger, & Wolfgang Beukert: *Internationaliseringen, företagen och det lokala samhället*, Stockholm 1991
- Arbeiterbewegung und nationale Identität*. Hrsg: Winfried R Garscha & Christine Schindler (ITH-Ta-
gungsberichte 30), Wien 1994
- Arbeiterbewegung und westeuropäische Integration*. Hrsg: Frank Deppe, Köln 1976
- Barnouin, Barbara: *The European Labour Movement and European Integration*, London 1986
- Beever, R Colin: *Trade Unions and Free Labour Movement in the EEC*, London 1969
- Beyme, Klaus von: *Interessengruppen in der Demokratie*, München 1980
- Bjereld, Ulf & Marie Demker: *Utrikespolitik som slagfält. De svenska partierna och utrikesfrågor*, Stockholm 1995
- Bouvard, Marguerite: *Labor Movements in the Common Market Countries. The Growth of a European Pressure Group*, New York 1972
- Busch, Gary K: *Political Currents in the International Trade Union Movement*, London 1980
- Busch, Gary K: *The Political Role of International Trade Unions*, London 1983
- Carew, Anthony: The American Labor Movement in Fizzland: the Free Trade Union Committee and the CIA, s 25-42 i: *Labor History*, vol 39:1, 1998
- Carew, Anthony: Conflict within the ICFTU. Anti-Communism and Anti-Colonialism in the 1950s, s 147-181 i: *International Review of Social History*, Amsterdam & Cambridge, vol 41:2, 1996
- Jon Erik Dølvik: *Redrawing boundaries of solidarity? ETUC, social dialogue and the Europeanisation of trade unions in the 1990s*, Oslo 1997 (FAFO rapport 238)
- Dølvik, Jon Erik, Dag Olberg & Dag Stokland: *Fagbevegelsen og Europa. Internasjonalisering og europeisk integrasjon. Utfordringer for fagbevegelsen*, Oslo 1990 (FAFA-rapport 102)
- Edling, Jan: *Den europeiska välfärdsstatens framtid. Europeiska Fackliga Samorganisationens konferens om social trygghet, Stockholm 13-14 maj 1993*, Stockholm (LO) 1993
- Edling, Jan: *Vägval för en europeisk arbetarrörelse. En debattskrift av Jan Edling om internationaliseringens effekter på balansen mellan kapital och arbete*, Stockholm (LO) 1992
- Elvander, Nils & Anita Seim Elvander: *Gränslös samverkan. Fackets svar på företagens internationalisering*, Stockholm 1995
- European Labor Unions*, ed: Joan Campbell, New York 1992
- Featherstone, Kevin: *Socialist Parties and European Integration. A Comparative History*, Manchester 1988
- Fimmen, Edo: *Vereinigten Staaten Europas oder Europa AG. Ein internationaler Ausblick*, Jena u å (1925)
- Frogner, Truls: *Europavei 3. Sosialdemokratiet i Norge, Norden og Europa på 1990-tallet*, Oslo 1990
- The Future of the Nordic Model of Labour Relations. Three Reports on Internationalization and Industrial Relations*, København/Stockholm 1993
- Gershman, Carl: *The Foreign Policy of American Labor*, Beverly Hills/London 1975
- Gewerkschaften in den Demokratien Westeuropas*, Bd 1 und 2, Hrsg: Hans Rühle & Hans-Joachim Veen, Paderborn... 1983. Bd 2: *Gewerkschaftssysteme in Westeuropa: Grossbritannien, Niederlande, Österreich, Schweden, Dänemark*
- Die Gewerkschaften in den 12 EG-Ländern. Europäische Integration und Gewerkschaftsbewegung*. Hrsg von Wolfgang Däubler und Wolfgang Lecher, Köln 1991 (se även: *Trade Unions in the European Union*, 1994)
- Godson, Roy: *American Labor and European Politics. The AFL as a Transnational Force*, New York 1976
- Gottfurcht, Hans: *Die internationale Gewerkschaftsbewegung im Weltgeschehen. Geschichte, Probleme, Aufgaben*, Köln 1962
- Grass, Martin: *Friedensaktivität und Neutralität. Die skandinavische Sozialdemokratie und die neutrale Zusammenarbeit im Krieg, August 1914 bis Februar 1917*, Bonn-Bad Godesberg 1975
- Jakob Gustavsson: *The Politics of Foreign Policy Change. Explaining the Swedish Reorientation on the EC Membership*, Lund 1998.
- International Perspectives on Organizational Democracy*, ed by Bernhard Wilpert & Arndt Sorge, Chichester... 1984
- Internationales Gewerkschaftshandbuch*, Hrsg: Siegfried Mielke, Opladen 1983 (flera upplagor)
- Jerneck, Magnus: Internationalisering och svensk partidiplomati, s 149-223 i: *Makt och internationalisering*, red: Göte Hansson & Lars-Göran Stenelo, Stockholm 1990
- Johnsson, Lennart: *Fiffelflagg. ITF:s kampanj – igår,*

idag och i morgon, Stockholm 1996 (även på engelska och spanska)

Kassman, Charles: *Arne Geijer och hans tid. 1957-1979* (= del 2), Stockholm 1991

Michael Kerper: *The International Ideology of U.S. Labor 1941-1975*, Göteborg 1976

Kirchner, Emil Joseph: *Trade Unions as a Pressure Group in the European Community*, Westmead 1977 (Reprint Farnborough 1978)

Kirchner, Emil Joseph & Konrad Schwaiger: *The Role of Interest Groups in the European Community*, Aldershot 1981

Kjellberg, Anders: *Fackliga organisationer och medlemmar i dagens Sverige*, Lund 1997 (1997b)

Kjellberg, Anders: *Facklig organisering i tolv länder*, Lund 1983

Kreisky, Bruno: *Zwischen den Zeiten. Erinnerungen aus fünf Jahrzehnten*, Berlin 1986 (på svenska: *Skiftande skeden. Minnen från fem årtionden*, Stockholm 1988)

Labor and an Integrated Europe, eds: Lloyd Ulman, Barry Eichengreen, William T Dickens, Washington, D C 1993

Leich, Sabine Hanna & Wolfgang Kruse: *Internationalismus und nationale Interessenvertretung. Zur Geschichte der internationalen Gewerkschaftsbewegung*, Köln 1991

Lewin, Leif: *Samhället och de organiserade intressena*, Stockholm 1992

Logue, John: *Toward a Theory of Trade Union Internationalism*, Göteborg 1980

Lorwin, Lewis L.: *Labor and Internationalism*, New York 1929

Lorwin, Lewis L.: *The International Labor Movement. History, Policies, Outlook*, Westport Connecticut (reprint av utgåvan 1953) 1973

Loth, Wilfried: *The World Federation of Trade Unions (WFTU) and the International Confederation of Free Trade Unions (ICFTU)*, s 541-573 i: *Transnational Organizations of Political Parties and Pressure Groups in the Struggle for European Union, 1945-1950* (Documents on the History of European Integration, ed by Walter Lipgens[+] and Wilfried Loth, vol 4), Berlin-New York 1991

MacShane, Denis: *International Labour and the Origins of the Cold War*, Oxford 1992

Manifestet 1848-1998. Kommunistiska Manifestet med kommentarer och analyser av 14 forskare och samhällsdebattörer, utg av Arbetarnas Kulturhistoriska Sällskap och Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Stockholm 1998

Marx, Karl & Friedrich Engels: *Manifest der Kommunistischen Partei*, London 1848

Misgeld, Klaus: *Facklig alliansfrihet? Landsorganisationen i Sverige och fackföreningsinternationalen i*

början av det kalla kriget, s 27-50 i: *Arbetarhistoria*, Stockholm, nr 77-78, 1-2/1996

Misgeld, Klaus: *Den fackliga europavägen. LO, det internationella samarbetet och Europas enande 1945-1991*, Stockholm 1997

Misgeld, Klaus: *Folgen des Exils. Wechselseitiges Lernen und besseres gegenseitiges Verstehen*, s 399-416, 469-474 i: *Ein sehr trübes Kapitel? Hitlerflüchtlinge im nordeuropäischen Exil 1933-1950*, Hg Einhart Lorenz, Klaus Misgeld, Helmut Müssener & Hans Uwe Petersen, Hamburg 1998

Misgeld, Klaus: *Den nordiska arbetarrörelsens fredsmanifest 1951. Ett fredsdokument från Koreakrigets dagar*, s 197-213 i: *Scandia*, Lund, 51:1-2, 1985

Misgeld, Klaus: *Sozialdemokratie und Aussenpolitik in Schweden. Sozialistische Internationale, Europapolitik und die Deutschlandfrage 1945-1955*, Frankfurt/M & New York 1984

Misgeld, Klaus: *Den svenska socialdemokratin och Europa – från slutet av 1920-talet till början av 1970-talet. – och så återupptäcktes Europa (efterord 1991)*, s 70-80 i: *Arbeiderhistorie 92. Årbok for Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek*, Oslo 1992

Nilsson, Ann-Sofie: *Den moraliska stormakten. En studie av socialdemokratins internationella aktivism*, Stockholm 1991

Olson, Mancur: *Nationers uppgång och fall. Ekonomisk tillväxt, stagflation och samhällets förkalkning*, Stockholm 1984 (engelska: *The Rise and Decline of Nations. Economic Growth, Stagflation and Social Rigidities*, New York 1982/1987)

Organized Interests and the European Community, ed by Justin Greenwood, Jürgen R Grote and Karsten Ronit, London... 1992, repr 1994

Padgett, Stephen & William E Paterson: *A History of Social Democracy in Postwar Europe*, London & New York 1991

Peterson, Martin: *Industriell demokrati i Europa*, Göteborg 1997

Peterson, Martin: *International Interest Organization and the Transmutation of Postwar Society. I: A Conceptual Framework*, Stockholm 1979

Peterson, Martin: *Prospects and constraints of democracy in centemporary society and industry*, Göteborg 1997

Rütters, Peter: *Chancen internationaler Gewerkschaftspolitik. Struktur und Einfluss der Internationalen Union der Lebens- und Genussmittelarbeiter-Gewerkschaften 1945-1985*, Köln 1989

Rütters, Peter: *Der Internationale Bergarbeiterverband 1890-1993. Entwicklung und Politik*, Köln 1995

Walter Schevenels: *Forty-five Years International Federation of Trade Unions*, Brussels u å (1956)

Schiller, Bernt: *Arbetere – bönder – företagare. En rapport om "Interesseorganisationer och internatio-*

nalism" – ett samtidshistoriskt forskningsprojekt – med förteckningar av publikationer och material, Göteborg & Roskilde 1985

Schiller, Bernt: Internationalerna och Internationalismen, s 5-13 i: *Meddelelser om forskning i arbejderbevægelsens historia* 15, København 1980

Schiller, Bernt: *Storstrejken 1909*, Göteborg 1967

Schneider, Olaf: *Schweden – ein Vorbild für Deutschland und Österreich? Reflexionen zum internationalen Wissenstransfer und einige empirische Ergebnisse*, Stuttgart 1996

Simonson, Birger: När ramarna sprängs. Fackligt inflytande i de transnationella koncernerna och den Europeiska unionen, s 352-373 i: *Dagsverken. 13 essäer i arbetets historia*, red: Alf O Johansson, Susanne Lundin & Lars Olsson, Lund 1994

Streeck, Wolfgang & Philippe C Schmitter: From National Corporatism to Transnational Pluralism. Organized Interests in the Single European Market, s 133-164 i: *Politics and Society 1991*, Stoneham, vol 19:2, 1991

Stråth, Bo: *Nordic Industry and Nordic Economic Cooperation. The Nordic Industrial Federations and the Nordic Customs Union Negotiations 1947-1959*, Stockholm 1978

Sørensen, Preben: Fra fagligt jerntæppe til markedsstrategi. Fagbevægelsens Europa-politik siden 1945, s 99-111 i: *Årbog for Arbejderbevægelsens Historie*, København 1991

Sørensen, Vibeke: Den skandinaviske model og Europa – dilemmaer i dansk arbejderbevægelses holdning til europæisk integration 1950-1980, s 13-48 i: *Årbog for Arbejderbevægelsens Historie*, København 1991

Therborn, Göran: Globaliseringens innebörd och solidaritetens villkor, s 125-134 i: *Fackliga organisationsstrategier*, red: Anders L Johansson, Solna 1997

Trade Unions in the European Union. A Handbook, Ed by Wolfgang Lecher, London 1994 (reviderad engelsk version av: *Die Gewerkschaften in den 12 EG-Ländern*, Köln 1991)

Waterman, Peter: Some Reflections and Propositions on Workers and Internationalism, s 13-26 i: *Newsletter of International Labour Studies* no 30-31, The Hague (Institute of Social Sciences), 1986

Wedin, Åke: *Internationell facklig solidaritet. FFI 1957-1965*, s 485-552 i: *Tvärnsnitt. 7 forskningsrapporter utgivna till LO:s 75-årsjubileum*, Stockholm 1973 (på engelska: *International Trade Union Solidarity. ICFTU 1957-1965*, Stockholm 1974)

Windmuller, John P: European Regionalism. A New Factor in International Labor, s 35-48 i: *Industrial Relations Journal*, London 1976:2

Windmuller, John P: *The International Trade Union Movement*, Deventer 1980

Visser, Jeller & Bernhard Ebbinghaus: Making the Most of the Diversity? European Integration and Transnational Organization of Labor, ss 206-237 i: *Organized Interests and the European Community*, London... 1992, reprint 1994

World Wide Workers. Tolv bidrag til en global facklig strategi, utg av Utbildningsförlaget Brevsko-lan, Stockholm 1998

The Vredeling Proposal. Information and consultation of employers in multinational enterprises, Deventer/Boston... 1983

International Encyclopedia of Social Sciences. Ed: David L Sills, New York/Toronto... 1968

Lexikon des Sozialismus, Köln 1986

Nationalencyklopedin, bd 1-20, Höganäs 1989-1996

Trade Unions of the World, 4th edition, edited by Martin Upham, London 1996

Förkortningar

AFL American Federation of Labor
(1886; 1955 AFL-CIO; Nordamerika)

AFL-CIO American Federation of Labor-Congress of Industrial Organizations (1955; Nordamerika)

CIA Central Intelligence Agency (USA)

CIO Congress of Industrial Organizations
(1935/1937; 1955 AFL-CIO; USA)

DEFS Den Europeiske Faglige Samorganisasjon
(1973; = CES/EFS/EGB/ETUC)

DGB Deutscher Gewerkschaftsbund (1945/1949; Förbundsrepubliken Tyskland)

EEC European Economic Communities (1955/1957; = EEF/EEG)

EEF Europeiske Ekonomiske Fellesskab (1955/1957; = EEC/EEG)

EEG Europeiska Ekonomiska Gemenskapen
(1955/1957; = EEC/EEF)

EF Europeiske Fellesskap/Det Europæiske Fællesskab (t o m 1972 EEF; = EG)

EFS Europeiska Fackliga Samorganisationen (1973; = CES/DEFS/EGB/ETUC)

EFTA European Free Trade Area (1960)

EG Europeiska Gemenskaperna (t o m 1972 EEG; = EF)

ETUC European Trade Union Confederation (1973; = CES/DEFS/EFS/EGB)

ETUI European Trade Union Institute (1978; = EFI/DEFI)

EU Europeiska Unionen (EG fr o m 1993)

EWC European Works Council

FFI Fria Fackföreningsinternationalen (1949; = ICFTU)

FVF Fackliga världsfederationen (1945; = WFTU)

ICFTU International Confederation of Free Trade Unions (FFI; 1949)
 IFTU International Federation of Trade Unions (1919-1945)
 ILO International Labour Organisation (1919; = IAB)
 IMF International Metalworkers Federation (1893/1904)
 ITF International Transport Workers' Federation (1896)
 ITS International Trade Secretariats (Liaison Committee 1952)
 LO Landsorganisationen (i Sverige; 1898)
 MNF Multinationella (transnationella) företag (= MNC)
 SACO Sveriges akademikers centralorganisation (1947)
 SAF Svenska Arbetsgivareföreningen (1902)
 SAP Sveriges Socialdemokratiska Arbetareparti (1889)
 SI Socialist International (1951)
 SPD Sozialdemokratische Partei Deutschlands (Föbundsrepubliken Tyskland)
 TCO Tjänstemännens Centralorganisation (1931/1937/1944)
 TUC Trades Union Congress (1868/1869; Storbritannien)
 WFTU World Federation of Trade Unions (1945; = FVF)

Abstract

Klaus Misgeld: Trade union internationalism and the national trade union organisation in Sweden and Europe – an overview of research, *Arbejderhistorie* 4/1998, p. 26-45.

In the 1980's the Swedish trade union leadership and the national organisation turned the focus of their international engagement more towards Europe. The West European trade union collaboration really began to accelerate from 1970, with the involvement of the Scandinavian national trade union organisations, a development which, in part, was to the detriment of a more universal trade union co-operation. This development took place simultaneously with an increasing internationalisation of business life as a whole and an ever stronger international institutionalisation; yet again it raises questions about the nature of the labour movement's internationalism. In the article trade union internationalism in Europe and the state of research on the subject is discussed.

Klaus Misgeld
 docent i historia och forskningssekreterare vid
 Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek i Stockholm
 Box 1124 (Upplandsg 4), SE-111 81 STOCKHOLM
 Tel +46-8-412 39 16